

відзначимо «Радіовуглецеве датування і датування типологічне — випадок тшцінецького культурного кола» (виголосили *Пшемислав Макарович* і *Яцек Гурський*), «Безумовне датування оборонного поселення початку епохи бронзи у Хрущеві, гміна Шмігель, повіт Кошчан, Великопольща» (*Януш Чебрещук*, *Йоханес Мюлер*), «Вік календарних кордонів голоценових хронозон, встановлених Мангерудом та іншими в радіовуглецевих роках» (*Дорота Наленка*, *Адам Валанус*), «Визначення співвідношення глибини до віку у профілях Жерібар (Іран) на основі радіовуглецевих дат і кореляції палінологічних» (*Адам Валанус*, *Кристина Василюва*).

У доповіді *Л.Г. Мацкевого* «Датування за ^{14}C і проблеми хронології печерних пам'яток доби палеоліту та мезоліту заходу України» було проаналізовано 34 дати київської та гронінгенської лабораторій. Ці хронологічні показники зіставлені приблизно із 60 датами позапечерних пам'яток регіону, виконаних, крім уже згаданих інституцій, лабораторіями Геологічного інституту (Москва), Сибірського відділення АН СРСР (Новосибірськ), Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР, Ленінградського університету та інших установ. Діапазон аналізованих некаліброваних і каліброваних дат коливається від 45600 ± 450 BP до 4821—4809 BC. Важливо, що найдавніший хронологічний показник із муст'єрсько-левалуазького поселення із рештками скелетів неандертальців із грота Прийма I, як і більшість інших дат багатьох пам'яток, відповідає і суттєво доповнює

висновки комплексного інтердисциплінарного аналізу їх віку.

Повідомлення *Т.М. Ткачука* та *І.Т. Кочкина* «Радіовуглецеве датування пам'яток середнього етапу Трипілля з маліцькими імпортами у Північно-Східному Передкарпатті» ґрунтувалося на низці дат, отриманих київською лабораторією. Серед цих хронологічних показників, окрім отриманих на основі аналізу кісток, є й датування за фрагментами кухонної кераміки зі значним вмістом органіки.

На конференції відбулася жвава дискусія, у якій взяли участь, окрім доповідачів, і численні слухачі, що є звичайним явищем на подібних наукових зібраннях у Польщі.

Щиро вітаємо організаторів конференції, які провели нараду з украї актуальних і дискусійних проблем сучасної історичної науки про давнє минуле. Протягом засідань відносно невелике приміщення, в якому проходило зібрання, було вщент заповнене від початку і до завершення роботи конференції, що буває нечасто. Оргкомітет взяв на себе відповідальність надавати доповідачам від 10 до 90 хв. на виступ, а дискусія взагалі не регламентувалася. Відзначимо й високий рівень технічного забезпечення, що дало змогу демонструвати фолії, слайди, комп'ютерні програми, інші засоби ілюстрування доповідей. У цілому, ініціативу Жешівського університету необхідно підтримати й висловити сподівання, що таку добру справу буде продовжено.

Одержано 30.03.2005

В.М. Зінько

МІЖНАРОДНИЙ КОЛОКВІУМ «АНТИЧНЕ МІСТО: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-АРХЕОЛОГІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ»

Міжнародний колоквиум «Античне місто: проблеми збереження архітектурно-археологічних комплексів» відбувся у м. Керч 15—16 серпня 2005 р. Організували цей семінар Інститут археології НАН України, Республіканський комітет з охорони культурної спадщини Автономної Республіки Крим, Керченський державний історико-культурний заповідник і Фонд «Деметра». Засідання в новому конференц-залі Фонду «Деметра» відкрили голова українських антикознавців чл.-кор. НАН України проф. С.Д. Кри-

© В.М. ЗІНЬКО, 2006

жицький і директор Керченського заповідника П.І. Іваненко.

У вступному слові голова оргкомітету колоквиуму С.Д. Крижицький наголосив, що античні міста Боспор, Херсонес і Ольвія є органічною частиною історико-культурної спадщини України і становлять значний інтерес не лише з цього погляду, а й у контексті загальноєвропейської античної культури, розвиток якої відбувався в умовах варварського оточення. Дослідження цих об'єктів триває понад два століття, але особливо вони поживались в останню чверть минулого

Пленарне засідання учасників колоквиуму «Античне місто» у конференц-залі Фонду «Деметра»

століття, коли було відкрито низку важливих пам'яток і, як результат, актуалізовано питання щодо їхнього збереження. Останнє набуває особливо великого значення з огляду на активізацію сучасної антропогенної діяльності, що призводить до загибелі сотень пам'яток культури. Отже, необхідно зробити все можливе для збереження об'єктів, що розкопуються. В Україні, крім суто організаційних і фінансових проблем, ситуація ускладнюється відсутністю установ, що спеціалізуються в галузі консервації і реставрації архітектурно-археологічних пам'яток.

Усе це визначало тематику колоквиуму, в якому взяли участь понад 40 провідних археологів і до-слідників України, Росії і Польщі. У доповідях були представлені методи підготовки археологічного підґрунтя до проєктів консервації і реставрації; проєкти реставрації об'єктів; технологія реалізації цих проєктів; конкретний опис здійснених заходів; загальні проблеми музеєфікації; закордонний досвід.

Засідання ранкової сесії були присвячені проблемам збереження і консервації пам'яток античної археології Європейського Боспору, які відкрив **М.Ф. Федосєєв** (Керч) доповіддю «Рекомендації з музеєфікації і влаштування пам'яток», складеною усіма співробітниками про-фільного відділу Керченського заповідника, що налічує 10 пам'яток археології. Наголосивши на повній відсутності фінансування роботи відділу, М.Ф. Федосєєв стисло охарактеризував 9 із них і запропонував деякі рекомендації щодо музеєфікації цих пам'яток, які виявилися доволі хаотичними через брак єдиного концептуального підходу до збереження пам'яток археології Керченського заповідника. Крім того, під час обго-

ворення з'ясувалося, що на жодній пам'ятці не оформлено державні акти на землю. Подальші доповіді здебільшого виголошували керівники експедицій з досліджень тієї чи іншої боспорської пам'ятки. Так, **В.П. Толстіков** і **Д.В. Журавльов** (Москва) у доповіді «Проблеми консервації і реконструкції античних будівельних об'єктів. Із досвіду Боспорської археологічної експедиції ДМП ім. О.С. Пушкіна» навели висновки натурних консерваційно-реставраційних робіт на Пантікапейському городищі, нагромаджені за 60 років археологічних досліджень. За результатами цієї роботи, що регулярно ведеться зусиллями Боспорської експедиції під особистим контролем її керівника і за кошт експедиції, розроблено основні принципи натурної консервації давніх будівельних об'єктів, які застосовують на практиці безпосередньо під час розкопок протягом польового сезону. Повноцінна ж реконструкція давніх об'єктів на значних ділянках розкопаних територій городищ можлива лише на основі спеціальних, узгоджених і затверджених проєктів, здійснених колективами професійних реставраторів за обов'язкової участі археологів — авторів розкопок. Утім, усе це не матиме жодного сенсу без цілодобової професійної служби з охорони розкопів. Серйозним питанням для дослідження і музеєфікації Пантікапея доповідачі визнали проблеми вивозу за межі території городища численних археологічних відвалів.

У доповіді «Питання збереження Пантікапейських склепів» **О.О. Зінько** (Керч) зазначила, що проблеми збереження і консервації будівельних решток античного міста повною мірою мають поширюватися і на некрополі з різнома-

нітними поховальними спорудами. 10-річний досвід досліджень ґрунтових склепів, серед яких особливо слід виділити розписані, довів необхідність розв'язання першочергових завдань із консервації цих споруд. Після розкопок потрібно зробити консервацію вхідної ями з організацією стаціонарного входу, який би на-дійно зачинявся, відгородити грабіжницькі лази від поховальної камери та дромосу, а також провести консервацію розписів. Такі роботи вже проведено експедицією О.О. Зінько на низці ділянок некрополя Пантікапея. Усі заплановані на пам'ятці археологічні дослідження обов'язково повинні містити консерваційні заходи. Відсутність такої фінансово-витратної умови у планах дослідника некрополя призводить до подальшого руйнування й пограбування пам'яток, що яскраво продемонстрували епізодичні роботи окремих співробітників Кримського філіалу ІА НАН України і московських спелеологів на північному схилі гори Мітрідат.

Основні положення розробки концепції музеєфікації Тірітаки представив **В.М. Зінько** (Керч) у доповіді «Проблеми музеєфікації боспорського міста Тірітака». Консервація і музеєфікація відкритих у різних частинах Тірітаки архітектурно-археологічних комплексів має насамперед забезпечити надійну збереженість досліджуваних ділянок, а також докладно характеризувати різні хронологічні етапи в житті міста. Силами експедиції уже проведено консервації ділянок XXII і розпочато консервацію великого рибопереробного комплексу на ділянці XXVI. Подальше облаштування і насичення тими чи іншими елементами екскурсійної інфраструктури цієї пам'ятки безпосередньо пов'язано із загальними завданнями Керченського заповідника щодо переданих йому пам'яток археології і, зокрема, боспорських городищ.

Два виступи було присвячено проблемам збереження городища Німфей. Так, **О.Ю. Соколова** (Санкт-Петербург) у доповіді «До проблеми музеєфікації городища Німфей» наголосила на відсутності охорони городища і стаціонарної огорожі. **Т.М. Арбузова** і **Н.В. Галченко** (Керч) у доповіді «Технічний стан і пропозиції з першочерговим завданням з облаштування і музеєфікації античного городища Німфей» зазначили, що стан відкритих археологами комплексів не однаковий, проте всі вони руйнуються, мають конструктивні деформації та ознаки вивітрювання будівельних матеріалів, утім після археологічного виявлення ці процеси дещо уповільнилися. Стисло характеризуючи комплекси, доступні для огляду на розкопах «М» і «Г», автори зазначили, що на цей час Німфей — це лише об'єкт дослідження, джерело поповнення фондів Керченського заповідника і наукової інформації. Проте його можливості мають бути

Огляд учасниками колоквіуму акрополя Пантікапея. Злі-ва на право: Н.З. Куніна, В.П. Толстіков, С.Д. Крижицький, В.М. Зінько

значно розширені, і Керченський заповідник повинен визначити пріоритети його розвитку.

О.М. Бутягін (Санкт-Петербург) у доповіді «Городище Мірмекій: проблеми консервації і музеєфікації» оприлюднив невтішні наслідки роботи з консервації розкопаних об'єктів, що проводились у 1950—1960 рр. і тривають дотепер, та визначив фактори, що гальмують процес музеєфікації городища. Першочерговими завданнями для подальшої музеєфікації Мірмекія доповідач назвав відновлення огорожі городища, постійну його охорону, створення і затвердження принципів реставрації і консервації на пам'ятках КГКЗ, а також розробку плану музеєфікації городища.

У доповіді «Порфмій — елліністичне укріплення на березі Керченської протоки (до проблеми збереження пам'яток археології)» **М.Ю. Вахтіна** (Санкт-Петербург) констатувала необхідність збереження і подальшої музеєфікації міста-укріплення Порфмій, що можна організувати за умов розробки конкретної програми, визначення завдань і етапів цієї роботи, віднайдення додаткових джерел підтримки. На завершення боспорського блоку доповідей виступив **Р.Г. Сищенко** (Керч) з доповіддю «Перспективи і проблеми реставрації, музеєфікації і реконструкції Керченського заповідника». Доповідач висловив подяку фонду «Деметра», завдяки якому Керченський заповідник тепер має добре облаштовану комп'ютерну базу, що дає змогу застосовувати різні підходи до моделювання, реконструкції і реставрації на нерухомих пам'ятках, і продемонстрував низку розробок, пов'язаних з акрополем Пантікапея.

Ранкова сесія завершилася гострою дискусією, під час якої відповідати на запитання щодо збереження боспорських городищ і охоронних зон заповідника доводилося не стільки доповідачам, скільки архітектору м. Керч О.О. Сальникову і директору Керченського заповідника П.І. Іваненку. У цілому

Учасники колоквиуму оглядають консервації давніх споруд городища Тірітака

учасники конференції констатували відсутність затверджених заповідних зон у м. Керч, матеріали яких протягом останніх 15 років не коригували.

Денна сесія, перший блок якої було присвячено одному з найбільших античних полісів Північно-Західного Причорномор'я Ольвії, відкрилася доповіддю **С.Д. Крижицького** (Київ) «Про врахування деформації під час реконструкції планування будівельних залишків у зонах зсувів ґрунту». Кінцевою метою дослідження архітектурно-будівельних решток є графічна реконструкція планування, яка залежно від їх збереженості розв'язується на основі трьох головних методичних підходів: академічного, архітектурно-археологічного і теоретичного. Утім, використання архітектурно-археологічного підходу значно ускладнюється, коли, крім звичної руйнації будівельних решток, відбуваються деформації, пов'язані з природними катастрофічними явищами і, особливо, з тривалими зсувними процесами. На основі досліджень в Ольвії С.Д. Крижицький навів низку рекомендацій щодо обрахування деформації будівельних решток, пов'язаних із зсувами, що значно підвищує достовірність реконструкції планування давніх споруд.

О.С. Беляєв (Київ) у доповіді «Із досвіду консерваційно-реставраційних робіт в Ольвії» розповів про використання різних методів і матеріалів для проведення консерваційно-реставраційних робіт. Так, відновлювати кладки з вапнякового каміння без негативних наслідків можна за допомогою цементних розчинів. Кожна ділянка міської забудови Ольвії має свої особливості, які обов'язково беруться до уваги під час консерваційних робіт. У цілому доповідач констатував, що відреставровані ольвійські будинки витримали перевірку часом. Про особливості функціонування Ольвійського національного заповідника йшлося у доповіді **Г.С. Луцікова** (Парутино), який запевнив, що одне з найважливіших його завдань — цілодобову охо-

рону всієї території — успішно розв'язано, так само як і облік усієї заповідної території.

В.В. Кранівіна (Київ) у доповіді «До проблеми збереження і музеєфікації земляних споруд» порушила дуже гостру проблему збереження досліджених археологами землянок і земляних поховальних споруд. Навівши різні способи консервації подібних споруд, доповідачка дійшла висновку, що на цей час відомий лише один спосіб збереження і музеєфікації земляних споруд — це створення над ними стаціонарних павільйонів. До загальної проблеми збереження земляних споруд необхідно віднести і завдання укріплення бортів розкопів, які досить інтенсивно руйнуються під впливом природних і антропогенних факторів.

Основні принципи музеєфікації античної Тіри запропонувала **Т.Л. Самойлова** (Одеса) у доповіді «Консервація і музеєфікація античного міста на прикладі давньої Тіри». План музеєфікації цього городища створювався за принципом наукової значущості об'єкта і репрезентативності будівельних решток. У плані консерваційних заходів використано наступну градацію: тимчасову консервацію, тривалу консервацію з елементами реставрації і без них, а також спорудження над окремими об'єктами накриттів чи павільйонів.

У заключному блоці денне засідання відкрили **Л.В. Марченко** і **Г.М. Ніколаєнко** (Севастополь) з доповіддю «Питання музеєфікації Херсонеса Таврійського», в якій основну увагу було приділено створенню проекту заповідних зон Херсонеського національного заповідника і питанням збереження античних пам'яток давнього міста і його хори.

Детальному розгляду питання музеєфікації одного з об'єктів античного Херсонеса було присвячено доповідь **М.П. Андрущенко** (Київ) «Як здійснити музеєфікацію ще одної виночавильні на Херсонеському городищі», в якій особливу увагу доповідач звернув на повну реконструкцію важливо-гвинтового пресу з відновленням усіх втрачених частин.

Н.О. Гаврилюк, М.А. Остапенко, Н.П. Тимченко (Київ, Запоріжжя) у доповіді «Досвід реконструкції курганів на о-ві Хортиця» розглядали питання відтворення історичного ландшафту півдня України і, зокрема, курганних насипів.

Ю.М. Стреленко (Київ) у доповіді «Досвід виконання консерваційних робіт на пам'ятках археології України» докладно проаналізував як дефініції різних заходів з охорони пам'яток, так і власне практичні заходи. Роботи зі збереження археологічних пам'яток слід починати з детальних археологічних, інженерних і технологічних досліджень. Усі реставраційні роботи і підбір матеріалів мають ґрунтуватися на висновках цих досліджень, а технологія консервації має забезпечувати дотримання основних принципів рес-

таврації. Наприкінці денної сесії **М.Ф. Федосєєв** (Керч) у доповіді «Досвід музеєфікації античних пам'яток Греції» продемонстрував зразки консервації і реконструкції різних античних будівель у сучасній Греції.

На другий день учасники колоквиуму ознайомилися з результатами розкопок і консерваційних засобів у боспорських античних містах Пантікапей, Тірітака, Німфей, Мірмекій, Порфмій, а також ґрунтових розписних склепів некрополя Пантікапея на північному схилі гори Мітрідат. Цю своєрідну екскурсію безпосередньо на пам'ятках провели керівники українських і російських археологічних експедицій, які досліджують ці об'єкти: к. і. н. В.П. Толстіков, к. і. н. О.О. Зінько, к. і. н. В.М. Зінько, О.Ю. Соколова, О.М. Бутягін, к. і. н. М.Ю. Вахтіна. Підбиваючи підсумки колоквиуму, учасники високо оцінили заходи, направлені на збереження Пантікапея і його некрополя, Тірітаки, а також підтримали необхідність активізува-

ти участь Керченського історико-культурного заповідника в процесі музеєфікації і збереження боспорських городищ. На великому значенні розглянутих питань для науки і подальшого розвитку культури наголосила у своєму виступі голова Республіканського комітету з охорони культурної спадщини Ради міністрів АРК С.Б. Скорченко. С.Д. Крижицький докладно проаналізував роботу колоквиуму і зауважив, що конференція з цього питання в Україні проводиться вперше. Про непересічне значення для розвитку українсько-російських наукових зв'язків і практичної діяльності щодо збереження античної спадщини півдня України говорив В.П. Толстіков. На завершення було прийнято рішення про проведення колоквиумів зі збереження пам'яток античної археології у Центрі досліджень Фонду «Деметра» один раз на два роки, а за підсумками першого підготувати і видати спеціальну наукову збірку.

Одержано 18.10.2005

ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

Питання авторських прав є надзвичайно актуальним у науковому світі, особливо в час розвитку інформаційних технологій, швидкості та доступності копіювання, тиражування, отримання та використання даних. Порушення авторських прав та права на інтелектуальну власність нині, на жаль, не є рідкісним. Та це не має означати, що такі випадки повинні замовчуватись, прикриватись заради репутації співробітника, закладу тощо. Бездіяльність у цьому випадку може розцінюватися як співучасть у злочині, мати прикрі наслідки. З іншого боку, постає питання, чи завжди обґрунтованими і справедливими є звинувачення в плагіаті, і чи завжди наукові відносини є відділеними від особистісних.

В одному із попередніх номерів ми публікували лист-звернення колективу науковців із обуренням та засудженням дій автора статті журналу. Гадаємо, читачам буде цікаво дізнатися точку зору на неприємну ситуацію та відповідь на серйозний закид самого звинуваченого.

**Директору Інституту археології
НАН України академіку НАН України
П.П. Толочку**

Шановний Петре Петровичу!

Звертаюсь до Вас як до головного редактора наукового журналу «Археологія» та мудрого керівника Інституту археології НАН України. У журналі «Археологія». — 2005. — №3. було надруковано листа співробітників Буковинського центру археологічних досліджень при Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича, у якому йшлося про порушення мною їхніх прав

на інтелектуальну власність у статті «Топографія та типологія відкритих поселень XII—XIV ст. Пруто-Дніс-тровського межиріччя», опублікованій у журналі «Археологія». — 2004. — № 2. — С. 48—67. Змушений констатувати, що факти, викладені в листі, не відповідають дійсності; окремі дані сфальсифіковано або підтасовано під стару відому концепцію «групи товаришів».

Зокрема, у листі зазначено, що я був залучений до підготовки тому «Пам'яток археології, історії й культури. Чернівецька область» із 1993 р. і разом зі студентами займався лише графічним зменшенням планів і передрукком анотованих списків.